

Leho Männiksoo

Luurajad lahkuvad linnast

Tartu 2013

Toimetanud Ele Ainsoo
Kujundanud ja küljendanud Aita Linnas
Autoriõigus: AS Atlex ja Leho Männiksoo, 2013.
Fotod autori erakogust

AS Atlex
Kivi 23
Tartu 51009
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISBN 978-9949-492-19-0

Hea lugeja!

Sinu käes ei ole klassikaline käsiraamat, mis jagab rangevõitu õpetusi. See on läbielatud ja kogemustele tuginev abivahend neile, kes kavatsevad kas noorena või vanemana, üheskoos või üksinda, minna ennast avastama väljapoole linna, loodusesse.

Loodetavasti leiavad sellest raamatust lugemisväärset need, kes juhiavad matkadel ja laagrites noori (ja miks mitte ka vanemaid), ning needki, kellele lihtsalt meeldib tunda seikluste hõngu ja tunnetada loodusjõude. On võimalik, et nii mõnedki võivad raamatus kirjeldatud olukordades ja lugudes ennastki ära tunda.

Järgides kirjaridades peituvat on lugejal võimalik – loomulikult ise kaasa mõeldes – leida ja mällu salvestada nii mõnigi tarkuseiva, mida elus ootamatult võib vaja minna. Sest mine sa tea!

Muidugi mõista pakub raamat ainek ka kriitilise pilguga lugejale. See on hea ja loomulik, kuna eks lähtu ju kõik inimesed oma järeldustes teadmises, et absoluutset tõde ei tea ega saa kunagi teadma keegi!

Pajatused raamatus algavad ajast, mil lõhkesid pommid ja elu päästsid külmad närvid, mitmekülgsed teadmised ja leidlikkus.

*Käsikiri on valminud tähistamiseks Eesti skautluse
sajaaastaseks saamist aastal 2012.*

SISUKORD

I AVASTUSED JA EKSIMUSED	10
<i>Pranglile</i>	10
<i>Onu Ossi pajatused</i>	14
II METSA LÄKSIN MA	22
<i>Anna märku!</i>	30
<i>Mõned lihtsad tõed</i>	38
III KESKKOND JA MINA	43
<i>Mõtisklusi loodusest ja ökoloogiast</i>	43
<i>Pärtli pärimised</i>	62
<i>Kohtumine Kuusikul</i>	79
IV LAAGRID JA MATKAD	87
<i>Laagrid</i>	87
<i>Kopraklubi</i>	87
<i>Kas teile on tuttav Lilli küla?</i>	92
<i>Lakalaager</i>	93
<i>Skaudilaagrid</i>	104
<i>Tulel on mitu nägu</i>	125
<i>Laagriehitised</i>	133
<i>Keskkonnalaager</i>	142
<i>Projektilaager</i>	152
<i>Lendoravalaager</i>	157
<i>Saarelaagrid</i>	165
<i>Matkad</i>	172
<i>Parvematk Koival</i>	174
<i>Karakumi liivadel</i>	208
<i>Ökoskautide matkad</i>	218

V SILMITSI METSAELUKATEGA.....	219
<i>Arva ära!</i>	219
<i>Kui kohtud karuga</i>	221
<i>Hunt</i>	227
<i>Jäta vaskuss rahule!</i>	231
<i>Rästik</i>	233
<i>Ohtlik puuk</i>	237
VI LUUREKÄIGUD JÄTKUVAD KA TALVEL	239
<i>Talvises metsas</i>	239
<i>Talvelaager</i>	241
VII LÕPETUSEKS	246
<i>Kasutatud kirjandus</i>	252

Sissejuhatuseks

Olete kindlasti kuulnud ütlust: „Temaga ma luurele küll ei läheks!” See on raskekaaluline ja tõsine umbusaldusavaldus, mis tähendab ju seda, et inimese peale, kelle kohta nii öeldakse, ei saa keerulistes olukordades kindel olla. Luuramine on iseenesest ju põnev tegevus, sõjaolukordades ka väga eluohtlik tegevus. Oleme kõik oma elus – kas laste või täiskasvanutena – luuremänge mänginud ja mängime meeeldi iga päev, tehes seda teadlikult või eneselegi märkamatuult.

Kellega siis luurele minna? Ja mida selle all mõista?

Arvan, et mina oleksin kindlasti luurele läinud oma isaga, ükskõik millal. Emaga poleks ma ükskõik millal läinud, sõjaolukorras kindlasti mitte. Tänapäeva maailmas võideldakse võrdõiguslikkuse eest liigagi püüdliselt ning on oht, et poistest tüdrukud ja naistest mehed valmis meisterdatakse. Naisi on läbi aegade ja tänapäevalgi ikka püütud sõjaväemundri kandmisest ja kaitsekraavidest eemal hoida. On ju loodus andnud naistele oluliselt tähtsama ülesande kui kaitsta koda, vallutada võõraid maid ning rahvaid, tappa sõjaväljal teisi ja saada ise tapetud. Naised on rahva taastootjad. Sõjad on pidevalt nõudnud uusi ja uusi sõjamehi, ja ainult naised on ju neid sünnitanud. Niisugune tundub olevat looduslikult ja inimühiskonnas ajalooliselt tasakaalustatud võrdõiguslikkus.

„Minna luurele” ei tähenda õnneks ainult sõjalist luuret. Luuratakse ka igapäevaelus ja kõige rahulikumates oludes. Kõige lihtsamaks näiteks võib tuua luuramise oma naabri järele. Poodides teostavad paljud üsnagi olulist hinnaluuret. Emad – ja naised üldse – on siin ületamatud, ja sellisele luurele eelistaksin ma igal juhul emaga minna. Igasugused tööstus- ja majandusspionaažid jätame kindlasti kõrvale. Leidub väga palju objekte, mida vaadelda ja uurida ning seejärel nähtust-kuuldust järeldusi teha ja saadud andmetele tuginedes tegutsemiseks parim pilt-skeem luua. Mõistagi on luuretöös sugupoolte võimed erinevad, kuid neid kokku liites võivad tulemused olla head.

Olgu kuidas on, sõnaga „luuramine” oleme ilmselt harjunud seostama eelkõige lugusid luuramisest eluohtlikes sõjaolukordades. On ju need

lood põnevad ja ohutud, kuna ise oled situatsioonist väljas. Kindlasti ei tohiks kedagi külmaks jätta ka lood nendest meestest, kes Eestimaast ülerullunud viimaste suurte sõdade ajal pidid läbi elama olukordi ja tegema tegusid, mida suurem osa hiljem sündinud ja üles kasvanud inimesi ei suuda – ja paljud ei tahagi – mõtteski tajuda ega tunnetada.

Olen kindel, et neilt sõjaaja meestelt oleks väga-väga palju õppida. Kahjuks jääb üha vähemaks neid, kes saaksid oma mõtteid ja tegude kirjeldusi järeltulevatele põlvkondadele otse edasi jutustada. Vajadus vahendajate järele on ilmne!

Õnneks on paljud oma perekonnakroonikaisse ja järeltulijate mällu jäädvustanud hulgaliselt möödaniku keerukate päevade lugusid ja läbielamisi. Nende järgi oskamegi ja peame kindlasti ütlema, et alati – igal ajastul ja ajal – tuleb olla valmis halbadeks üllatusteks nii looduse kui ka perspektiivitunnet mitteomavate ning vaenulike inimeste poolt. Möödanikus toimunud äkilised ja vägivaldsed muutused on läbi aegade olnud meie esivanematele ebameeldivateks üllatusteks, sellisteks, milleks nad polnud ette valmistatud. Inimühiskonna ajalugu on olnud ja on ka tänapäeval täis ohte ja surma, seda teadmist toimetavad meile iga päev uudiste kujul kätte meediakanalid.

Elupäästjateks keerulistes olukordades võivad saada tihti intuiitiivsed, aga valdavalt siiski kusagilt õpitud-hangitud oskused ning võimed õigeid otsuseid teha ja oskusi kasutada.

Mina mäletan aastat 1941, olin oma isa sõjaväkke saatmas. Tol ajaloolisel hetkel teadsin juba ema jutu järgi, et näeme isa seal – Tallinnas Stroomi hipodroomil – võib-olla viimast korda. Sinna koguti Eesti mehed, et nendest Vene soldateid teha. Tulevik oli tume ja ellujäämise lootused õblukesed. Saatjaid oli meestel palju, palju oli pisaraidki.

Mõni aeg hiljem, siis kui Vene soldatite kirsasääririkute asemel tallasid Eestimaa pinda juba Saksa sõdurite rautatud saapad, ilmus isa lausa ootamatult koju tagasi ja tema jutust sain ma teada, et ta oli olnud meie kalalaevastiku tollaegse uhkuse, auriku Eestirand pardal ja pääsenud imekombel eluga. Aga kas ikka täiesti imekombel?

Eestirand oli tolle aja kohta suur aurulaev, mida kasutati nii Eestimaast kaugetel vetel kalapüügi- kui ka kaubalaevana. 1910. aastal Dumbartonis Šotimaal ehitatud laev oli kündnud meresid mitmete nimede all, enne

kui sai Eesti osaühingu Kalandus omaks. Kuni 1936. aastani Norra merel seilanud kalapüügiflotilli emalaev laaditigi nüüd täis Punaarmeele mobiliseeritud Eesti mehi. Neid oli laeval üle 3500. Nad paigutati kahte trümmi (laeva laadungiruumi), millest üks asus vööripooles, teine ahtri- pooles otsas. Nende vahele jäi auruga töötav jõumasin katlaruumide ja kütusemahutitega. Laev pidi viima Eesti mehed Kroonlinna, sealt pidi nende teekond jätkuma edasi teadmata kuhu.

Isale oli tema jutu järgi ette nähtud koht trümmis, kuhu olid paigutatud ka sõiduautod. Isa rääkis, et need olid Eestimaalt Vene komissaride jaoks röövitud välismaa mudelid. Nõukogude Liidus selliseid eriti palju ei olnud, seal tossutati ringi oma Vene autodega, mis kippusid tihti tõrkuma ja võtsid palju kütust. Isa vaatas trümmis ringi, tegi luuret ning otsustas teha endale „pesa” tagavaratrepi juurde. Peatrapist eemal laevaseinale keevitatud rauast astmed viisid vertikaalselt trümmist üles laevalaele. Kui laev sõitma hakkas, sidus isa oma saabastel paelad lahti ja heitis pikali ühe auto taha. Valmis pani ta ka suurest seljakotist väljavõetud väiksema kompsu. Isa kogutud luureandmed olid olnud need, mis teda just selliste otsuste ja tegudeni viisid.

Kuidas oleksid sellises olukorras toiminud sina ja miks...?

Palju õpetlikke raamatuid on kirjutatud matkamisest ja matkatar- kustest, loodusest üldse ning ka ekstreemsetest olukordadest väljapääsu- teedest. Viimasel ajal on nendele lisandunud ökoloogilist elulaadi õpe- tavad trükised, mis käsitlevad nii toiduainete tootmist ja tarbimist kui ka inimkonna üha suurenevate jäätme hulcade käitlemist. Suure osa nendest tekstidest moodustavad seaduste tõlgendused, õpetused ja kirjeldused, kuidas talitada, mida ette võtta ja kuidas käituda. Selles raamatus kirjapandu püüab ärgitada ja innustada lugejat ise luurama, avastama ja tegutsema situatsioonides, kus ainult eeskirjade tundmisest ei piisa, seda nii õigete kui ka ebaõigete otsuste tegemisel.

Alustada tuleb põhitõdedest ja kõigepealt tuleb endale selgeks teha kõige olulisem tõsiasi – õigete järeldusteni tuleb jõuda iseseisvalt, oma- enda mõtlemisvõime abil.

Selleks tuleb appi võtta oma senised kogemused, kõik kogutud luure- andmed nii minevikust kui olevikust, aga alati võib õppida ka teiste

kogemustest. Käesolevagi raamatu leheküljed on ehk mõningaseks toeks, kui endal pole veel olnud viitsimist „luurele” minna.

Kõik, mis selles raamatus kirjas, tugineb reaalselt toimunule, kuid see ei ole mõttetöö pakkumise eesmärgil kronoloogilise täpsusega ritta seatud. Oma teekonda alustame vundamendi ladumiseiga sündmustest ja otsustest praegu juba kaugena näivast minevikust, 1941. aastal sündinud tõsiasjadele silma vaatamisest.

Nooremad põlvkonnad pole selliste olukordadega kokku puutunud ja neile võib tunduda möödunud sajandi keskpaik kauge ja hämara ajana, mis kunagi ei kordu. See on tõsi, ajaloos ei kordu olukorrad kunagi täpselt ühtemoodi. Aga olukordi, kus kiireid ja olulisi otsuseid tuleb vastu võtta, võib ette tulla iga hetk. Siis on hea, kui varem on tehtud luuretöö, järeldused läbi analüüsitud ja kasutamiseks käepärast võtta.

Ettenägemisvõime ja valmisolek on üliolulised. Meenutagem kas või pantvangidraamat seitsme Eesti mehega 2011. aastal. Öeldakse ju, et kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta või et kes minevikust ei õpi, see komistab tihedamini. Autor on aastaid tegelenud noortega ja leiab, et arusaamad looduse ja inimese vahekorra peavad saama alusmüüri juba varajases nooruses ning andma luuretegevuseks ainet terveks eluks.

Kui sinu ümber ei ole just sõjategevust, siis knihvid ja nõksud, millest lugeja raamatus aimu saab või need ka ära tunneb, on läbiproovitud ja kindlasti õpetlikud ning kasutatavad ka keerukatel aegadel. Püüdkem sisse elada sündmustikku ning iseseisvalt leida ja lahti mõtestada vastused üleskerkivatele küsimustele. Maailm vananeb üha kiiremini – see on seaduspärasus kogu Universumi ulatuses. Seepärast leiad kõiges järgnevas küll palju minevikutarkusi, mis aga pole vananenud, targal suhtumisel neisse võivad need sind, eeskätt loodusega silmitsi seistes, mitmeti aidata. Selleks võta asju tõsiselt ning kui lahkud linnast luurajana, kutsu kaasa neid, kellele võid kindel olla. Küllap saad ka aru, et kirjapandu ei ole viimase instantsi tõde; see on kogemustele tuginev veekindlas pakendis soovitude pakk, mis loodetavasti peaks seljakotti lahedasti ära mahtuma.

Autor

I

AVASTUSED JA EKSIMUSED

Järeldused, milleni inimene jõuab ise, veenavad teda tavaliselt rohkem kui need, mis tulevad pähe teistele.

Louis Pasteur

Pranglile

Koju saabunud, jutustas isa Eestirannal juhtunust, nagu oleks see episood mõnest kaasajal rohkesti vaatajaid koguvast õudusfilmist, mida mugavalt tugitooli nõjatades ja snäkke suhu loopides rahulikult vaadata. Tolles juba kaugeks ajalooks muutuvast tõsielus aga oli asi naljast kaugel, kui laevatrümmi mürtsatas Saksa lennukilt tõeline pomm ja lõhkes. Vesi purskus üles, mehed läksid liikvele. Paar laipa ulpis isa lähedal vees. Tekkis paanika. Peatrapp täitus meeleheitel rabeleva meestekarjaga. Igaüks püüdis elu eest üles ronida ega hoolinud teistest. Algajatele nii tüüpiline ju?!

Isa luure oli õnnestunud. Ta hakkas üles ronima mööda eraldiseisvaid laevakerest väljaulatuvaid astmeid, käes varakult valmis pandud veekindel kotikene, mille ta oli sättinud käepärast selleks, et kui muud ei saa, siis selle saab ikka kaasa haarata, kui midagi saatuslikku juhtub. Nagu näete, juhtuski! Vaevast sai ta aga mõned sammud redelil ronida, kui tundis, et tema jalgadest haaras kinni kaine mõtlemise kaotanud saatusekaaslane, algaja sõjamees.

Saapapaeltel lahtiseotud jalatsid jäid alt paanikas ülesronivale mehele pihku ja isa jätkas teekonda paljajalu. Vastasel korral oleksid mõlemad mehed kindlasti üheskoos tagasi trümmi kukkunud. Nii juhtuski paanika hoos isa jalgadest haaranud mehega, kes, appihüüete järgi otsustades, viis kaasa veel kellegi. Isa ei näinud, kes nad olid, ta kuulis vaid appihüüeid. Küllap olid teisedki avastanud, nähes teda ronimas, tagavaravõimaluse trümmist välja saamiseks ja tõmbasid aina teisi alla, selle asemel et külma